

Kolozsvári szecessziós iskolák és akik mögöttük álltak

<https://erdelyikronika.net/2019/03/kolozsvari-szecesszios-iskolak-es-akik-mogottuk-alltak>

Írta Gál Zsófia

Annak gondolata, hogy a jó nevelés a legjobb nemzeti politika, már az 1825–27. évi magyar országgyűlésen megfogalmazódott. Az új nemzeti művelődési eszmény megfogalmazásában és kialakításában fő szerepet vállaló Széchenyi István, a közoktatás helyzetét felmérve többször szót emelt annak javítása érdekében, s megállapította, hogy az iskolák kínálata és a társadalom igényei nem fedik egymást. Széchenyi mindenekelőtt reáliskolák és politechnikumok felállítását tartotta szükségesnek az elmúlt évszázadokban elterjedő humán gimnáziumok számának kiegyenlítése céljából.^[1]

Fényes Elek statisztikus írásaiból számszerű adatok alapján nyerhetünk képet a korabeli iskolai viszonyokról: a 13 millió lakosú Magyarországon a népiskolák száma nem volt több kilencezernél, a tanítók száma nem haladta meg a tízezret. Átlagban tehát egy iskolára egy tanító jutott, s az iskoláskorú gyermekeknek csupán 40%-a járt iskolába. Az oktatási viszonyokat általánosan a szűkösség jellemezte: az egy osztályra jutó diákok száma száz fölötti volt, s az intézményeket befogadó épületek még a fővárosban sem feleltek meg az igényeknek: jelentős részük bérházakban működött.^[2] 1848 nyarán az első magyar felelős kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, báró Eötvös József felhívta a figyelmet a közoktatás elmaradottságára, s annak fejlesztését szorgalmazta, mondván: a kultúrában visszamaradott országok az iparban, mezőgazdaságban, tehát az anyagiakban is azok. Eötvös törvénytervezete a kötelező iskolai oktatást, annak ingyenességét és az állami felügyeletet szorgalmazta. 1868-ban beiktatott tervezete a tanítóképzők és tanítók számának megnövekedése mellett az iskolaépítészeti terén is korábban nem tapasztalt fellendülést eredményezett.^[3]

Kolozsváron, e nagy múltú iskolavárosban is számos új állami és egyházi iskola épült ebben az időszakban, köztük olyanok is, melyek máig is az oktatási rendszer fontos láncszemét képezik. Noha a város és az állam is jócskán kivette részét az oktatási intézmények létesítéséből, szecessziós iskolát csak a katolikus egyház építtetett ebben az időszakban. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a továbbiakban bemutatott két iskola már a szecesszió kibontakozását és virágzását követően épült, míg elődeik javarészt a 19. század utolsó évtizedeiben születtek, amikor városunkban a szecesszió még nem vert gyökereket. Köztudott, hogy a katolikus egyházi oktatás úgy városunkban, mint a tágabb régióban évszázados hagyományokra tekint vissza. Az egyház a kiegyezést megelőzően is számos iskola

működtetését vállalta magára, a 20. század elején azonban több kiemelkedő, rendkívül modern iskolát hozott létre, ezek közül kettőt Kolozsváron.

Az Auguszteum (1907)

A többi alma materhez viszonyítva talán kevésbé ismert úgy az iskola, mint az annak hajdanán otthont adó épület. Aki azonban gyakran utazik a monostori vagy a Grigorescu lakótelepek irányába, biztosan felfedezte már magának a Kakasos templom balján álló szerény, de formás épületeket. Az iskola története kapcsán három személyt kell kiemelnünk. Az Auguszteum alapítója, Jósika Jánosné Csáky Rozália (1784–1850) az Erdélyi Jótéví Asszonyi Egyesület élén állva 1826-ban hozta létre azt a szegénysegélyező intézményt, amelynek keretei közt később óvoda és iskola is létesült.

1885-től kezdődően az iskola és az óvoda a római katolikus egyház vezetése alatt működött tovább, mígnem két évtizeddel később az anyagi körülmények okán az iskola bezárása mellett döntött a püspökség. Az egyház bármennyire is fájalta az iskola feladását, nem talált megfelelő erőforrásokat annak újjászervezésére, felújítására és működtetésére. A nagy változás Hirschler József (1874–1936) plébánossá való kinevezését követően következett be, aki határozottan kitartott az iskola szükségessége mellett, s a felmerülő kihívásokra is gyakorlatias megoldásokat javasolt. Az intézmény újjászervezése mellett az épületegyüttes felújítására és részleges újjáépítésére is megtalálta a szükséges anyagi és szellemi erőforrásokat.

A tervezéssel megbízott Pápai Sándor (1871–1927) neve manapság csak kevesek számára ismert, noha egy rendkívül tehetséges, egyedi hangon megszólaló építészről beszélhetünk. A Római Katolikus Státus építészeként sejtethetően több építészeti feladat elvégzése és felügyelése is a nevéhez fűződik, mint ahogyan azt részletes alaputatások híján sejteneink. A kor szelleméhez igazodva historizáló és szecessziós épületeket egyaránt tervezett, bár az igazi érdekességeket szecessziós épületei tartogatják.

Annak ellenére, hogy csak az udvarban rejtőzködő főépület kötődik az ő nevéhez, Pápai keze nyoma az Auguszteum együttesét alkotó mindhárom épületen tetten érhető. A főépület tömeg- és téralakítása hagyományos, a historizmus szimmetrikus szerkesztési elvében gyökerezik, homlokzatainak díszítése, a nyílások keretezése és azok rátétei azonban már egy új kort hirdetnek. Motívumai a historizmus eszköztára mellett a lechneri magyaros szecesszió világából is merítenek. Pápai a legegyszerűbb geometrikus alakzatokból is dekoratív megoldásokat komponált: a kör, a négyzet, a háromszög és a hullámvonal az épületek számos felületén – nyíláskereteken, szellőzőnyíláson, ajtószárnyakon, külső és belső falfelületeken – megjelenik.

A lechneri magyaros formanyelvre emlékeztet a stukkódíszek sorában többször előforduló golyószerű elem és a stilizált szívmotívum. Szintén Lechner munkáinak hatását mutatja a tetőt ékesítő toronyformájú szellőzők virágmintás díszítése. Az épület egyházi jellegére való utalás napjainkra már csak töredékes formában maradt fenn: a főépület két bejáratának szárnyait eredetileg dekoratív kereszt ékesítette. Az együttest korábban egy neogótikus kápolna egészítette ki, melyet az 1960-as évek első felében az utca vonalának kiigazítása miatt elbontottak (a fentebbi képen még megtekinthető). Az Auguszteum falai közt jelenleg az ELF magániskola működik.

Marianum (1910-11)

A 20. század első felének legjelentősebb iskolái közé tartozó Marianum a magas színvonalú oktatás és a korban ultramodernnek számító épülete okán is méltán híressé vált. Létrehozása a már említett Hirschler József plébánoshoz köthető, aki az Auguszteum újraszervezését követően egy új oktatási intézmény létrehozását tűzte ki célként. A plébános nagyvonalú elképzéseit a Budapesten tevékenykedő Hübner Jenő (1863–1929) vetette papírra, a század elején megfogalmazott iskolaépítési irányelvekkel összhangban lévő együttest alkotva. A Budapesten tevékeny építész nevéhez kevés erdélyi épület fűződik. A korban főként kórházépítőként vált nevéssé, de a gyógyintézetek mellett tervezett városházát, bérházat, kastélyt, fürdőt és iskolát is.

Elgondolását a hagyományosabb historizáló és a játékosságra törekvő szecessziós elemek harmonikus keveredése jellemzi. Újszerű megoldásai főként az építészet társművészetei által kínált lehetőségeket használják ki: az épület szerkezeti sémája az Auguszteumhoz hasonlóan klasszikus, bevett mintákat követ, melyhez frappáns, az épület funkciójához szervesen illeszkedő épületdíszek simulnak.

Első ránézésre a nyílászárók változatos formájú lezárása, valamint a játékosan megmozgatott téglafelület tűnik ki. A bejárat fele haladva azonban szembeötlenek a szárnyak találkozásánál elhelyezett elegáns sarokbevilágítók, melyek gyakorlati szerepükön túl fontos esztétikai jelentőséggel bírnak: az átlátszó üvegfelületeket pikkelyszerű mérműves sávok keretezik. Ugyanezen dekoratív megoldások tűnnek fel a hátsó udvarra néző erkély üvegaránján.

A belső lépcsőkörlátok rácsozatának díszítőelemein kis méretű, különféle érzelmeket kifejező stilizált maszkok figyelhetőek meg. A leglátványosabb részleteket a hátsó udvarra néző homlokzat tartogatja. A második emeleti ablakok közötti felületet stukkóbaglyok ékesítik, a már említett erkély konzoljain pedig szörnyfejek leselkednek a csintalankodó gyermekesregre.

A Marianum Római Katolikus Leánynevelő intézet hajdani épületében jelenleg a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Filológia Kara működik.

Jegyzetek

[1] Császár László (szerk.): *Épülettípusok a kiegyezés utáni Magyarországon*. Bp, 1995, 81.

[2] Kabdebó Gyula: *Budapest Székesfőváros kislakás- és iskolaépítései*. Bp, 1913, 36.

[3] Néhány évtized alatt 14 000-ről 17 000-re nőtt a népiskolák száma, 25 év alatt 10 000-rel gyarapodott a tantermek száma, a tanítóképzőké megkétszereződött, a tanítók létszáma pedig az I. világháborút megelőző évekre elérte a 35 000 főt. Császár László: I.m., 82.